

ANTIDISKRIMINACIONA POLITIKA – KLJUČNA POLUGA INTEGRATIVNE MANJINSKE POLITIKE

Pored dobrog zakonodavnog i institucionalnog okvira, važna poluga integrativne manjinske politike u Srbiji jeste sveobuhvatna i delitvorna antidiskriminaciona politika. Ona podrazumeva dugoročno, posvećeno i koordinisano delovanje institucija sistema na uklanjanju suštinskih uzroka diskriminacije, stvaranja jednakih mogućnosti za uživanje prava, pri čemu se u punoj meri ostvaruje princip vladavine prava kao pouzdano ljudskih prava i jednakosti. Jedan od važnih zadataka antidiskriminacione politike jeste i stvaranje društvenog multikulturalnog ambijenta u kome nacionalnost, etničko poreklo, veru i druga lična obeležja većina prihvata i poštuje kao deo raznolikosti i bogatstva, razumevajući da je to uslov mira, stabilnosti i društvenog napretka zajednice.

Kakvo je danas stanje u Srbiji? Društvena stvarnost još uvek je obeležena široko prihvaćenim etničkim i drugim stereotipima i predrasudama, zbog kojih je izrazito visok nivo socijalne distance prema nacionalnim, etničkim, verskim i jezičkim manjinama. Prema ispitivanju javnog mnjenja 2013.g, etnička distanca je najveća prema Albancima, a zatim slede Hrvati, Bošnjaci i Romi¹ Stanje se nije bitno promenilo ni posle tri godine, sudeći po nalazima ispitivanja javnog mnjenja sprovedenog tokom 2016. g.² Albance i Rome ne želi u svojoj porodici 57% ispitanih, skoro polovina ne želi Albanca za vaspitača svoje dece, a Rom je kao vaspitač dece neprihvatljiv za 27% ispitanih; 40% ne želi Hrvate za državnike, polovina ne želi Albance, a skoro 30% ne želi da državnicima budu Romi i Bošnjaci. Stav da Srbija treba da bude država samo srpskog naroda podržava 23% ispitanih, dok je 18% ispitanih neodlučno. Čak 38% građana slaže sa tvrdnjom da normalan čovek priznaje samo tradicionalne vere, a 35% građana slaže se sa tvrdnjom da male verske zajednice „krađu“ dušu ljudima. Posebno su zabrinjavajući stavovi srednjoškolaca: čak 19% ne želi da se druži sa Albancima, 10% s Muslimanima, 9% s Romima, a isto toliko njih ne želi da se druži sa Hrvatima.³ Visok je procenat dece i mladih koja podržavaju etnički čistu državu i netolerantnost i izražavaju spremnost na nasilje prema osobama druge veroispovesti.⁴

¹ Izveštaj o istraživanju javnog mnjenja " Odnos građana prema diskriminaciji u Srbiji, 2013, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, UNPD, CeSID, <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/istra%C5%BEivanje/istra%C5%BEivanje-javnog-mnjenja-odnos-gra%C4%91ana-prema-diskriminaciji-u-srbiji> (pristup 17. 4. 2017). Ovo je četvrto istraživanje koje je po istoj metodologiji sprovedeno 2009, 2010, 2012. i 2013. godine.

² Izveštaj o istraživanju javnog mnjenja „Odnos građana i građanki prema diskriminaciji u Srbiji“ 2016. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Institut za ljudska prava „Ludvig Bolcman“. <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaj-0-istrazivanju-javnog-mnjenja>.

³ Stavovi srednjoškolaca u Srbiji o manjinskim grupama, nasilju i diskriminaciji, 2015. Beograd, Yucom.

⁴ Istraživanje o stepenu (ne)tolerancije i (ne)poštovanju ljudskih prava, 2010. Niš, Otvoreni klub, <http://www.oknis.org.rs>

Kada je reč o spremnosti građana da diskriminišu, više onih koji nisu skloni diskriminaciji, nego onih koji su joj skloni; prvih je nešto manje od 1/3, dok je drugih nešto manje od 1/5, ali je zabrinjavajuće da skoro 1/2 ne pokazuje spremnost da osudi diskriminaciju.⁵

Za sagledavanje stanja važni su stavovi predstavnika organa javne vlasti, jer su oni ti koji treba da kreiraju i sprovode antidiskriminacionu politiku. Istraživanje pokazuje da većina njih deklarativno osuđuje diskriminaciju, ali i oni kao pojedinci/ke, izražavaju visok nivo negativnih stereotipa i predrasude prema manjinskim zajednicama. Posebno je opasno to što predstavnici organa javne vlasti slabo poznaju antidiskriminacione propise, što potvrđuje podatak da više od 40% njih ne prepoznaje posrednu diskriminaciju. Zabrinjavajuće je da skoro polovina ispitanika smatra da su diskriminisane grupe, uključujući i pripadnike nacionalnih manjina, same odgovorne za svoj položaj, kao i da je „tolerancija različitosti otišla u drugu krajnost i da sada pripadnici manjina imaju više prava nego većinska populacija”.⁶

Raširenost ovakvih stavova pogoduje bujanju svih oblika diskriminacije po osnovu nacionalnosti, verske pripadnosti i drugih ličnih svojstava, a ono što posebno brine jeste da se diskriminacije najčešće vrši od strane predstavnika organa javne vlasti i u ostvarivanju osnovnog ekzistencijalnog prava – prava na rad. Tek neznan broj slučajeva diskriminacije biva prijavljen, a još manji broj slučajeva dobije adekvatan sudski epilog.

Poslednjih godina u Srbiji su usvojeni mnogi zakoni, kojima je regulisana zaštita od diskriminacije, ostvarivanje individualnih i kolektivnih prava manjina i način ostvarivanja manjinske samouprave. Posebno je značajno utvrđivanje zakonske obaveze države da preduzimanjem posebnih (afirmativnih) mera obezbedi punu i efektivnu ravnopravnost nacionalnih manjina, uključujući i njihovu adekvatnu zastupljenost u javnom sektoru, u političkom životu i u predstavničkim telima, ali i posebne mere radi unapređenja ekonomskog položaja nerazvijenih područja na kojima tradicionalno žive pripadnici nacionalnih manjina.

Početak 2019. godine vreme je kada se sumiraju rezultati dvogodišnjeg sprovođenja *Akcionog plana za ostvarivanje prava nacionalnih manjina* iz 2016. g. kao i rezultati petogodišnjeg sprovođenja *Strategije za prevenciju i zaštitu od diskriminacije*, koja je realizovana 2013-2018. g. Opšta je ocena da je postignut značajan napredak, ali da su mnoge mere i aktivnosti nedosledno i sporadično sprovedene, dok neke uopšte nisu sprovedene.

Pripreme za donošenje nove strategije za sprečavanje i zaštitu od diskriminacije za naredni petogodišnji period već su započele. Veoma je važno da buduća strategija bude usmerena na uklanjanje suštinskih uzroka diskriminacije, a to su stereotipi i predrasude prema manjinskim grupama, kako bi se smanjila etnička distanca. Rastući govor mržnje protiv nacionalnih i verskih manjina, posebno onaj na internetu, zahteva čitav niz mera i aktivnosti kako bi se ova opasna pojava uspešno suzbijala, u čemu je ključna uloga obrazovnih ustanova i medija.

⁵ Odnos građana prema diskriminaciji u Srbiji, 2013. *op. cit.*, str. 15-16.

⁶ *Odnos predstavnika organa javne vlasti prema diskriminaciji u Srbiji*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, UNPD, IPSOS, 2013. Dostupno na: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/istra%C5%BEivanja/istra%C5%BEivanje-odnos-predstavnika-organa-javne-vlasti-prema-diskriminaciji-u-srbiji>

Osim toga, treba nastaviti sa preduzimanjem posebnih mera prema manjinskim zajednicama kako bi se obezbedila puna i efektivna ravnopravnosti i omogućio jednak pristup zaposlenju, zdravstvenim, socijalnim, obrazovnim i drugim javnim uslugama i svim dobrima kojima društvo raspolaze. Naročito su značajne posebne mere za povećanje broja predstavnika manjina zajednica u organima javne vlasti, čiji sastav treba da odražava nacionalni sastav stanovništva.

Mnogo veća pažnja mora biti posvećena merama za pristup pravdi žrtvama diskriminacije i unapređenju efikasnosti i delotvornosti pravne zaštite od diskriminacije. Da je to neophodno, potvrđuje i podatak da je odbačena većina od ukupno 17 krivičnih prijavi koje je podnela institucija Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, a koje se velikim delom odnose na Rome, i pored postojanja ozbiljnih sumnji da je krivično delo učinjeno. Time je tužilaštvo pokazalo da još uvek nije dovoljno senzibilisano za pitanja diskriminacije, te da još uvek ne prepoznaje društvenu opasnost izjava koje mogu izazvati raspirivanje mržnje i netrpeljivosti. Zato unapređenje efikasnosti u pružanju pravne zaštite od diskriminacije zahteva bolju obučenosť za poštovanje prava nacionalnih manjina i pravilnu primenu antidiskriminacionih propisa od strane sudija, tužilaca i advokata, ali i veću zastupljenosť predstavnika manjina u pravosuđu. To bi svakako doprinelo sprovođenju efikasnijih istraga i privođenju pravdi učinilaca dela nasilja, netolerancije i pretnje i drugih zabranjenih i kažnjivih dela prema manjinskim društvenim grupama, a žrtvama adekvatnu satisfakciju i obeštećenje.

Evidentno je da postoje teškoće u ostvarivanju prava nacionalnih manjina na upotrebu maternjeg jezika pred organima javne uprave i u sudskim postupcima, pa je i u ovoj oblasti neophodno preduzimanje adekvatnih mera koje će omogućiti efektivno uživanje ovog prava. Neke od takvih mera bile su predviđene Akcionim planom, ali nisu realizovane.

Pored postojećih mehanizama sudske pravne zaštite od diskriminacije, neophodno je da u svakoj instituciji sistema budu uspostavljeni *interni mehanizmi zaštite od diskriminacije*, koji obezbeđuju pravovremenu reakciju na diskriminaciju i šalju poruku da se diskriminacija neće tolerisati, već rigorozno kažnjavati.

Već dugi niz godina ukazuje se na nepostojanje jedinstvene baze podataka o slučajevima diskriminacije, koja bi omogućilo da se ova pojava sistematski prati i analizira i na osnovu toga preduzimaju odgovarajuće mere. Sa formiranjem takve baze treba započeti bez odlaganja i to bi trebalo da bude jedan od ciljeva buduće strategije.

Konačno, predstavnike nacionalnih manjina treba u punoj meri uključiti u proces izrade antidiskriminacione strategije, jer su oni ti koji su izloženi nejednakosti i više od svih drugih znaju koji su ključni izazovi i problemi.